mtatkki
Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az Europeana felhasználói szabályzatát.

PETER LAMBORN WILSON:

A multikulturalizmus ellen

„Hadd virágozzék a sok virág"
— Mao Ce-tung (átdolgozott kiadás)

Az Egyesült Államokat mindig is „olvasztótégelynek" tekintették. Kanada ezzel szemben „mozaiknak" nevezi magát, ami magyarázatul szolgálhat rá, hogy miért szenvednek a kanadaiak állandósult identitásválságban. Mit jelent „kanadainak" lenni a quebecivel, a keltával vagy a bennszülöttel szemben (vagy mit jelent egyszerre egyiknek és másiknak is lenni)?

Az ötvenes években úgy vélték, az Egyesült Államokat nem fenyegetik ilyesfajta identitásproblémák. Minden kultúra „beleolvad" majd az amerikaiba, a *mainstreambe*. Valójában azonban ez a „konszenzuson alapuló" kultúra csak egy amnéziában szenvedő angol gyarmati kultúra volt, egy megfakult patinájú peremvidék szájhősködése.

Azokat a bevándorló kultúrákat, amelyek ellenálltak a beolvadási kényszernek, egyszerűen abnormálisnak tekintették; az íreket például egészen a közelmúltig barbár rebellisnek tartották. Természetesen nehéz volt megmondani, hogy bizonyos kultúrák önszántukból rekedtek-e „kívül", vagy azért, mert *kirekesztették őket*. A hatvanas években úgy ítélték meg, hogy a feketék kultúráját igazságtalanul zárták ki, és lépéseket tettek annak érdekében, hogy — például az oktatáson keresztül — integrálják a *mainstream*be. A bennszülött amerikaiakat még ekkor is kirekesztette a törvény, mely inkább vér, mint kultúra alapján határozta meg őket, és a rezervációs rendszer segítségével fenntartotta a „szegregációt". A zsidók, a spanyolajkúak, az ázsiaiak saját útjukat járták az asszimiláció vagy az ellenállás terén.

A hetvenes évek végére, a nyolcvanas évek elejére nyilvánvalóvá vált, hogy az olvasztótégely-elmélet mégsem működik. Kiderült, hogy a próbakőnek tekintett fekete kultúrát lehetetlen beolvasztani. A „konszenzus" veszélybe került. A jobboldal, a maga fajjal és a kultúrával szembeni skizofréniájával együtt, elbizonytalanodott. Új, „liberális" konszenzus alakult ki. A neve *multikulturalizmus* volt.

A félreértések elkerülése végett: a multikulturalizmus stratégia, mely „Amerikának" mint ideának és mint társadalmi ellenőrzésnek a megmentésére szolgál. Azt jelenti: a nemzetet alkotó valamennyi kultúrának biztosítani kell immár bizonyos fokú önidentitást és némi látszat-autonómiát. A tankönyvek ettől fogva ezt a stratégiát tükrözik: az ötvenes évekbeli illusztrációkon, melyek boldog „ős-fehéreket" ábrázoltak, megjelenik néhány fekete, ázsiai, sőt bennszülött is. Az egyetemeken gomba módra szaporodnak a multikulturalizmus-tanszékek. Most már minden kisebbséget „méltósággal" kell kezelni a tantervben. A konzervatívok botrányt csapnak: veszélyben a nyugati civilizáció kanonikus jelszavai! Gyermekeinket arra kényszerítik, hogy... a feketék történelmét tanulják! A jobboldal felhördülése a „radikális" igazságosság és a politikai korrektség fényével övezi fel a multikulturalizmust, és a baloldal rohan, hogy megvédje az új paradigmát. Középen fog helyreállni az egyensúly — így az elmélet —, és a konszenzus ismét működik majd. A probléma az, hogy maga az elmélet nem a jobboldalról, nem a baloldalról és nem is a centrumból származik, hanem felülről: ez az *ellenőrzés elmélete*.

A régi tankönyvek úgy állították be minden etnikai/kulturális partikularitást mint eredendő rosszat, melyet kizárólag a Normához való alkalmazkodás nagy üstjébe kényszerítve lehet csak legyőzni. Maga a Norma azonban oly nyilvánvalóan és egyértelműen egy hegemón partikularizmus megjelenési formája volt, hogy a tankönyvek idejétmúlttá, végül teljesen áttetszővé váltak. Túl kellett lépni rajtuk — ebben egyetértek. Most már van néhány olyan szövegünk, mely elismeri például azt, hogy Columbus áldásos szerepe kétértelmű volt, és hogy az afrikaiak erkölcsileg nem felelősek azért, hogy rabszolgává tették őket. Mindez előrelépést jelent — elismerem. Mindazonáltal továbbra is szeretném tudni, ki is jogosított fel bennünket rá, hogy így vélekedjünk, és *miért*.

Mindenekelőtt nyilvánvalónak tűnik, hogy a „sok" partikuláris kultúra mindegyikét a *mainstream* „egyetemes" kultúrához mérik vagy asszimilálják. A különbség csupán az, hogy ma a *mainstream* némileg a „különbözőséget" is értékeli, és némileg megengedhetőnek tartja a sokszínű etnikai szokások iránti nosztalgiát. A diskurzus alapját azonban — vagyis a magát „multikulturálisként" meghatározó diskurzusét — változatlanul a már jól bevált euro-racionalista axiómákból álló „szilárd mag" — a szcientizmus diadala és az uralkodó osztály teleológiája — képezi. Ez a *mainstream* jelenti a *Civilizációt*, és a *kultúrák* csak ennek a centralitásnak a perifériáján létezhetnek.

A Civilizáció természetesen bármit hálával fogad a kultúráktól, ami a javát szolgálhatja. Minden kis helyi kultúrának van valami felajánlani valója, valami, amire „büszke". A Centrumot muzeológusi szenvedély hevíti; mindenki különleges etnikai apróságokat gyűjt; mindenki turista; mindenki *elsajátít*.

A multikulturális párbeszéd mint totalista monológ valahogy így hangzik: ó, igen, a te kis kézműves tárgyaid remekül mutatnak majd a nappalimban, és talán azt is elrejtik, hogy a házamat egy gép tervezte, talán egy gép számára. Ó, igen, a te izzadás-szertartásod kellemes hétvégi élmény lesz számunkra. A fenébe is, hát nem mi vagyunk a Világegyetem Urai? Miért kellene beérnünk ezzel az unalmas, ósdi angol-amerikai berendezéssel, *ha a tiédet is használhatjuk?* Hálás lehetsz érte. Egyszer s mindenkorra vége a Birodalmi Gyarmatrendszernek: mi fizetünk azért, amit elveszünk — még azért is, amit összetörünk! Fizetünk, fizetünk és fizetünk. Végül is, *csak pénz* kérdése az egész.

A multikulturalizmus tehát mindenekelőtt úgy tünteti fel magát, mintha egyszerre kínálná az egyetemességet és a partikularizmust — tulajdonképpen a totalitást. Minden totalitásban benne rejlik a totalitarizmus, de ebben az esetben az Egész barátságos arcot mutat: óriási téma-tár, ahol minden „speciális eset" a végtelenségig reprodukálható. A multikulturalizmus: a kommunikációkészség és a jó cimboraság „mutatványa", melyet *árucikk formájára* hozva lehet újra eladni azoknak, akik megálmodták. Ebben a tekintetben a multikulturalizmus a Globális Piacnak vagy az „Új Világrendnek", a kései késő-kapitalizmus „egyetlen" világának és a „Történelem végének" ideológiai visszatükröződése.

A „Történelem vége" természetesen a „Társadalmi" végének fedőszava. A multikulturalizmus a „Társadalmi" végének dekorációja, a „fogyasztó" teljes atomizáltságának metaforikus képe. És mit fogyaszt a fogyasztó? *A kultúra képeit.*

Másodsorban: a multikulturalizmus nem csupán hamis totalitás vagy egységesítés, de hamis *szeparáció* is. Azt állítja, hogy a konszenzus céljain és értékein kívül a „kisebbségek" számára nincs olyan közös cél vagy érték, amely egyesíthetné őket. A feketéknek megvan a maguk Fekete Kultúrája, többé senki sem várja tőlük, hogy asszimilálódjanak. Mindaddig, amíg a Fekete Kultúra hallgatólagosan elismeri a konszenzus központi szerepét — és saját periferikus voltát —, hagyni fogják, hogy fejlődjön, sőt segítik is ebben. Valódi autonómiáról azonban szó sem lehet, ahogyan olyan „osztály-öntudatról" sem, amely átszelné az etnikai vagy az „életmódbeli" határokat, és forradalmi koalíciókhoz vezethetne. Valamennyi kisebbség hozzáteszi a magát a Centrumhoz, de a periférián semmi sem élhet önálló életet, főként nem a *kollektivitás* ereje.

A „konszenzus" minden energiát saját *bensejébe* szív, és a szigorú ellenőrzés zárt rendszerébe von — egy halál-szerű folyamatban, mely végső soron csak terméketlenséget és *hiszterézist* eredményezhet.

Baji Miklós Zoltán rajzai

Minthogy a totális Globális rend érájában — illetve annak rejtett fizikai-kulturális környezetében —, ahol élünk, nyilvánvalóvá kellene válnia, hogy a partikularizmus az ellenállás egyik formáját jelenti, a Totalitás azt a célt tűzte ki, hogy kisajátítja az ellenállás energiáját; ezért hamis, tökéletesen kreativitásmentes partikularizmust kínál, a lázadási vágy áruformára hozott látszatát. Ebben a tekintetben a multikulturalizmus pusztán a színe annak, aminek az „etnikai tisztogatás" a fonákja. Mindkettőt az az érdek vezérli, hogy eltűnjék minden autentikus, partikuláris kultúra, mely képes volna az ellenállásra.

Ugyanakkor a Konszenzus leplezetten a fajgyűlöletnek, sőt az osztálygyűlöletnek is tápot ad. Ama „Gonosz Birodalom" titokzatos hiányában, melynek nevében egykor bocsánatot nyert a „Nyugati Civilizáció védelmében" elkövetett erőszakos elnyomás és bűn minden megnyilvánulása, a Konszenzusnak most *önmagán belül* kell megtalálnia, sőt, akár meg is teremtenie saját „ellenségeit". A hírszerző szolgálatoknak kapóra jön minden szélsőséges nacionalista, szeparatista vagy soviniszta. A multikulturalizmus ezekben a körökben azt jelenti: „vágják csak el ők egymás torkát, legalább nekünk nem lesz velük gondunk." Vagyis a lázadás és a gyilkos gyűlölet valamennyi megnyilvánulása az „Állambiztonság" hatalmát növeli. Már láthatjuk, hogyan veszti türelmét a Hatalom Diskurzusa „ezekkel az átkozott kisebbségekkel és P.C.-fecsegésükkel" szemben; „Mi multikulturalizmust adtunk nekik, és tessék, most is lázadnak! Bűnözők!"

A baloldal olyan sokáig hitt az „Internacionalizmusban", hogy mindeddig elmulasztott alkalmazkodni az 1989 utáni helyzethez, és világos választ adni az „Új Globalizmusra". Amikor leomlott a berlini fal, és rés nyílt a szabadság felé, a keletkezett űrt nyomban az internacionalizmus új formája töltötte be. Miközben az Egyesült Államok politikusai azon ujjongtak, hogy „véget ért a hidegháború, és mi nyertünk", a nemzetközi Tőke bejelentette minden ideológia végét. Ami nem csupán azt jelenti, hogy a kommunizmus „halott", de azt is, hogy a „demokratikus republikanizmus" beteljesítette hivatását, és üres bálvánnyá lett. Ettől kezdve kizárólag egyetlen erő „uralkodik": a pénz racionalitása. A pénz, minden valódi értéktől elvonatkoztatva, pusztán önmagát reprezentálja, éterivé válik, végül megistenül. A pénz „mennybe ment", s csak a puszta létet hagyta maga után.

Ebben a helyzetben a jobb- és a baloldal is lázadni fog — és esetenként alig lehet majd különbséget tenni köztük. A partikularizmus miriádjai jönnek majd létre, hogy tudatosan vagy sem, de szembeszálljanak a multikulturalizmus teremtette „Új Világrend" totalitásával és szánalmas vigaszdíjaival. A „Társadalminak" természetesen nincs vége, ahogy a mindennapi életnek sem. De a „Társadalmi" ezentúl a különbség lázító erejét jelenti majd. És a különbség iránt érzett szenvedély, szélsőségesen öntudatlan és végsőkig csalárd formájában, a klasszikus nacionalizmus és rasszizmus üres retorikáját fogja hangoztatni. „Etnikai tisztogatás" — Boszniától Kaliforniáig.

E hegemonikus partikularizmussal mi az *antihegemonikus partikularizmusnak* tudatosabb és társadalmilag igazságos formáját állíthatnánk szembe. Nehéz előre megmondani, hogy egy ilyen erő pontosan milyen alakot öltött majd, de mihelyt létrejön, könnyebb lesz azonosítani. A bennszülött-amerikai kultúra csodálatos újjáéledése elhomályosítja a 1992-es Columbus-ünnepségeket, és kiélezi a kulturális kisajátítás körüli vitát. A *New York Times* által az első „posztmodern zendülésnek" nevezett mexikói zapatista felkelés jelenti az első Új Globalizmus ellen irányuló fegyveres akciót, mely a mayák és a chiapasi parasztok partikularista, ám antihegemonikus ügyéért folyt. Én ezt inkább az „empirikus szabadságért" vívott harcnak tekintem, semmint „ideológiának". Pozitív értelemben azt mondhatnánk, hogy a partikularizmus minden kulturális és/vagy társadalmi formája támogatásra érdemes mindaddig, míg antihegemonikus —, de csak addig.

Ebben az összefüggésben akár hasznosnak is tarthatnánk a „multikulturalizmust" mint a felforgatás, illetve a radikális különbözőség iránti lázadó vágy elterjesztésének médiumát. A „médiummá válás" ilyen felforgató módja azonban csupán egyetlen célt szolgálhat: a multikulturalista neoimperializmus teljes felszámolását és *valami mássá* való átalakítását. Ha a multikulturalizmus titkos menetrendjében a hamis totalitás égisze alatt megteremtendő egyetemes szeparáció követelése szerepel, akkor a multikulturalizmusra adott radikális válasznak nem elég csak az álegyetemességet támadnia: az egyénre gyakorolt elidegenítő hatását, hamis szeparatizmusát is támadnia kell. És ha támogatjuk az igaz antihegemonikus partikularizmust, támogatnunk kell a dialektika másik felét is: ki kell alakítanunk egy olyan erőt, mely áthágja a hamis határokat, és helyreállítja a kommunikációképességet és a párbeszédet a kapcsolatok és szolidaritások horizontális, véletlenszerű hálózatában. Ez jelentené azt az igazi erőt, melynek a multikulturalizmus csak üres látszata. A népek és kultúrák közti valódi *kölcsönösséggel* ruházná fel az antihegemonikus partikularizmust. Az „Ajándék ökonómiája" váltaná fel a csere és az áru gazdaságát, és a „Társadalmi" újra belépne a körforgásba, a képzelet és a nagylelkűség gyakorlatán keresztül, az „élménygazdag élet" szintjén.

Innen nézve a „kisajátítás" problémájára az adás és a megosztás *egyetemes potlatcha* volna a válasz. Példa értékű esetként vizsgáljuk meg a bennszülött-amerikai értékek kulturális kisajátítását. Az „Új" Világban a törzsi szervezetben élő népek eredendően nem faji, hanem törzsi identitással rendelkeztek. Bárki tagjává lehetett a törzsnek: saját kultúrájukból kiszakadt fehérek és szökevény feketék is. A Bennszülött Kultúra huszadik századi reneszánsza felfedezett bizonyos szellemi univerzáliákat, melyeket meg akar osztani mindenkivel, és felfedezte az antihegemonikus partikularizmust, melyet sajátjának szeretne tudni. A okosok azt mondják, hogy túl sok amerikai csak az utóbbit szeretné elsajátítani vagy fogyasztani (az izzasztó-szertartást, a rituális táncokat stb.), és tudomást sem vesz az előbbiről, vagy éppen lenézi (a természet tiszteletét, a helynek mint *topokozmosznak* a szeretetét stb.). A törzsek jogos haragja és keserűsége ellenére a bennszülött tradíció nem zárt, és inkább a kölcsönösségen, mint a kisajátításon alapul. Alakítsuk ki, mi, európaiak a magunk komolyan újszerű viszonyát a vad(on) helyreállításához, s akkor majd megengedhetjük magunknak azt az elegáns alexandriai gesztust, hogy „a helyi szellemeket imádjuk".

A szituacionisták már felismerték ezt a stratégiát, amikor megalkották azt a mára elkoptatott jelszót, hogy „gondolkozz globálisan, cselekedj lokálisan". Valódi érdekeink fűződnek olyan globális realitásokhoz, mint amilyen a „környezet"; de hatékonyan működő hatalom sohasem lesz meg a globális elnyomás nélkül. A felülről kiinduló megoldások a hierarchiát és az elidegenedést reprodukálják. Csak az „empirikus szabadságért" folytatott helyi akciók hozhatnak változást az „élményteli élet" szintjén, anélkül, hogy ránk kényszerítenék az ellenőrzés kategóriáit. Egy New-age-kori Nietzsche talán az „önmagunk fölötti hatalom akarásának" nevezte volna ezt.

A költő, Nathaniel Mackay *cross-kulturalizmusnak*, kölcsönös kulturalizmusnak nevezi ezt. A kép a kultúrák hierarchia nélküli, decentralizált hálózatára utal, ahol minden kultúra egyedi, de nincs elidegenedve a többitől. A kultúrák közti csere kölcsönösségként valósul meg az autonóm, de nem szigorúan meghatározott *különbségek* e komplexitásának átjárható határain keresztül. Én egy gondolattal egészíteném ki ezt az elképzelést. Ez a kölcsönösség többet jelentene a rendszerben lezajló cserék összességénél, és ez a *több* egyetemes értéket hozhat létre a szabad közösségek és az egyének közti közlekedésben. A *kölcsönös-kulturális szinergizmus* kifejezés (vagy jelszó) írná le tehát pontosan azt a fogalmat, mellyel a „multikulturalizmust" fel lehetne váltani.

*

A multikulturális paradigma előfeltétele egy hamis totalitás, mely hamis partikularitások rendszerét foglalja magába. Ezeket a különbségeket úgy jeleníti meg és teszi eladhatóvá mint „lehetséges életmódokat" és „etnicitásokat", olyan árucikkeket, melyek a „méltóságnak" vagy akár a „lázadásnak" a „maradványaival" és *képeivel* csillapítják a valódi különbség iránti valódi vágyat. Ezzel szemben a kölcsönös-kulturális szinergizmus radikális tudatosságon és szerves identitáson alapuló tényleges autonómiát ajánl mind az egyénnek, mind az egyének csoportjainak. A kölcsönös kulturalizmus tehát csak a felforgatás stratégiájával vagy nyílt támadással szállhat szembe a „multikulturalizmussal". Bármelyiket válassza is, a „multikulturalizmust" le kell rombolni.

Fordította Ivacs Ágnes